

HRVATI, SRBI I TALIJANI U GRADOVIMA SJEVERNE DALMACIJE 1910-1991.

Mladen Ante Friganović

Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb

Franka Vojnović

Institut za primijenjena društvena istraživanja, Zagreb

UDK 314.9 (497.5 – Dalmacija=862) "1910-1991"

314.9 (497.5 – Dalmacija=861) "1910-1991"

314.9 (497.5 – Dalmacija=50) "1910-1991"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. 10. 1993.

Raspravlja se o udjelima i promjeni broja pučanstva po narodnosti sjeverne Dalmacije i njenih gradova. Problem je uokviren Dalmacijom (južna Hrvatska) i općim procesom rasta gradskog pučanstva s njegovim glavnim narodnosnim komponentama u sjevernoj Dalmaciji (Benkovac, Biograd, Drniš, Knin, Obrovac, Šibenik i Zadar).

UVOD

Popis pučanstva 1910. godine (*Spezialortsrepertorium von Dalmatien*, 1919) nije imao – sukladno ondašnjoj politici – pitanje o narodnosti, već pitanje o govornom jeziku i vjeri. I, odbivši pravoslavce od onih koji su izjavili da im je govorni jezik srpskohrvatski, dobili smo broj Hrvata (odstupanje od stvarnoga broja čak je i teorijski minimalno). Tamo gdje nije bilo pravoslavaca, Hrvate smo dobili odbivši Talijane (*lingua d'uso*) od ukupnog broja katolika (mali se brojevi pri tome smiju zanemariti jer ne mogu bitnije utjecati na stvarne brojeve). Ostale su narodnosti u pučanstvu kao cjelini bile zanemarive, a navedene su i pod "ostali".

I što smo dobili popisom iz 1910. godine? Dalmacija (s otocima Pagom i Rabom, a bez Boke Kotorske) imala je 31. prosinca 1910. ukupno 605 064 stanovnika: 82,2% Hrvata, 13,3% Srba, 2,9% Talijana i 1,5% ostalih. Ima li, dakle, boljeg i uvjerljivijeg dokaza o hrvatstvu Dalmacije? I to prema metodologiji popisa pučanstva koja je najmanje pogodovala upravo Hrvatima (govorni, a ne

materinski jezik). I u vrijeme kada je imperijalizam na istočnom Jadranu kulminirao ("La Dalmazia italiana" i "Oesterreichisch-Illlyrisches Kuestenland"). Naime, mnogi su mornari, trgovci i državni službenici znali izjaviti, pa i zapisati, da im je govorni jezik talijanski (razlozi su mogli biti mnogi, od ležernosti preko poze do karijerizma).

To vrijedi i za famozne "talijanske" dalmatinske (južnohrvatske) gradove. Naime, svi dalmatinski gradovi, veći i manji, središta donedavnih općina na otocima, na obali i u zagori imali su u ukupnom pučanstvu 31. prosinca 1910. godine (92 363 stanovnika) 68% Hrvata, 15% Talijana i 8% Srba (s Crnogorcima) te 9% ostalih (strani državljani te Nijemci i Mađari i drugi). Valja posebice naglasiti da je od svih tih Talijana čak 65% njih živjelo samo u Zadru (upravno i političko središte tadašnje Dalmacije). Prema tome i dalmatinski su gradovi i gradići u cijelosti imali vrlo veliko većinsko pučanstvo hrvatske narodnosti.

Popisom 31. ožujka 1991. stanje je bilo sljedeće (bivša Zajednica općina Dalmacije): od 951 641 stanovnika 82,0% su Hrvati, 12,1% Srbi, 0,03% Talijani i 5,9% ostali (*Popis stanovništva 1991*, RZS 1992). Istodobno u bivšim općinskim središtima Zajednice općina Dalmacije stanje je bilo ovakvo: 506 061 stanovnik – 82,4% Hrvati, 9,2% Srbi, 0,05% Talijani i 8,5% ostali.

Da se razumijemo, bila je sretna okolnost za naše pretke i za nas same roditi se i živjeti u prostoru mediteranskog prožimanja. Jer, to je prostor mnogostruke kakvoće življenja, kulturne baštine i gospodarstva. I kao takav nije prostor ni etničke, ni vjerske, ni kulturne isključivosti, već je prostor nužne i svestrano korisne suradnje. Ali to ne znači i dopustiti da te netko učini strancem u vlastitom zavičaju i domovini.

SJEVERNA DALMACIJA

Sjeverna Dalmacija je posebno aktualna i privlači pozornost. Za razliku od cjelovite Dalmacije¹ (južna Hrvatska) koja je narodnosno homogenija (1910: 81,9% Hrvati, 13,6% Srbi, 2,9% Talijani i 1,6% ostali, te 1991: 82,0% Hrvati, 12,1% Srbi, 0,03% Talijani i 5,9% ostali), sjeverna Dalmacija ima dvostruko veći udio srpskog pučanstva u njezinu ukupnom pučanstvu (1910: 63,9% Hrvati, 29,3% Srbi, 5,6% Talijani i 1,2% ostali, te 1991: 68,5% Hrvati, 26,5% Srbi, 0,04% Talijani i 4,9% ostali). Veća pravoslavnost sjeverne Dalmacije posljedica je, kako je općenito znano, doseljavanja srpskog pučanstva s istoka u mletačko-turskim ratovima (Ciparski rat 1571-1573, Kandijski rat 1645-1669, Morejski rat 1684-1699. i drugi) te u međuratnim razdobljima od druge polovice 16. stoljeća do početka 18. stoljeća (Friganović, 1961). Glavnina tog mahom stočarskog stanovništva s vrlo slabim ratarskim umijećem i sklonostima, napučila je dijelove zaleđa sjevernodalmatinskog priobalja (kninski kraj, Bukovicu i dio Ravnih

1

Dalmacija u međama bivše zajednice općina.

kotara). Tako je taj prostor postao narodnosno pomiješan s izvornijim hrvatskim etničkim bićem. Bilo je i naknadnog premještanja onako kako se mletačka uprava širila u zaleđe nakon spomenutih ratova starom stečevinom (*acquisto vecchio* tijekom 17. stoljeća), novom stečevinom (*acquisto nuovo* mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. godine) i najnovijom stečevinom (*acquisto nuovissimo* mirom u Požarevcu 1718. godine). No, unatoč nekim pisanjima (Cvijić, 1922), hrvatsko (katoličko) pučanstvo nije nikada potpuno napustilo te krajeve u zaleđu sjevernodalmatinske obale. Jer, svugdje je očuvano zemljopisno nazivlje (toponimi, oronimi, hidronimi, etnici i dr.) s ponekom iznimkom (starohrvatsku Poljšćicu Turci su nazvali Čikolom i nije istina da su srpski doseljenici nazvali Kosovo polje kraj Knina "po srpskom Kosovu u južnoj Srbiji", već je još u starohrvatskim spisima iz 13. stoljeća to polje bilo zabilježeno kao *campus merularum* kraj Knina; dakle, kao polje nazvano po ptici kosu, lat. *Turdus merula* – kos /Friganović, 1961, str. 12/).

Tablica 1

Pučanstvo Dalmacije* i njezina sjeverna dijela 1910. i 1991. godine po narodnosti

	1910.									
	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali
	u postocima									
Dalmacija	592503	485308	80534	17316	9345	100	81.9	13.6	2.9	1.6
Sjeverna Dalmacija	229010	146421	67044	12832	2713	100	63.9	29.3	5.6	1.2
	1991.									
Dalmacija	951641	780002	114805	311	56523	100	82.0	12.1	0.03	5.9
Sjeverna Dalmacija	351293	240748	93182	124	17239	100	68.5	26.5	0.04	4.9

*Dalmacija u međama bivše zajednice općina

Izvor: *Spezialortsrepertorium von Dalmatien*. Volkzahlung vom 31. Dez. 1910. SZK. Wien 1919. *Popis stanovništva 1991*. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZS. Zagreb 1992.

Promjene što su nastale u narodnosnom sastavu pučanstva Dalmacije i njezina sjevernog dijela od 1910. do 1991. godine nisu velike, osim kod Talijana koji su, kao što je poznato, uglavnom optirali za Italiju nakon drugog svjetskog rata. Oni su živjeli isključivo u gradskim naseljima (65% svih dalmatinskih Talijana 1910. godine živjelo je u Zadru). Naglijim napuštanjem sela nakon spomenutog rata (1941-1945) i napučivanjem gradskih naselja u regiji i izvan nje, nastale su navedene promjene u udjelima hrvatskog i srpskog pučanstva te ostalih narodnosti u ukupnom pučanstvu. I takve bi se promjene mogle smatrati prirodnim procesom u okviru političkih, društvenih i gospodarskih događanja. Ali – samo do određene mjere. Iznad te mjere proces poprima diferencijalnu znakovitost i moguće ga je tumačiti na više načina: (ne)očekivanom spontanošću, (ne)svjesnom infiltracijom neke društvene, narodnosne, vjerske ili druge skupine (kohorte) ili pak tihim ali upornim nastojanjem za poboljšanjem

položaja i proširenjem obitavanja vladajuće skupine usmjerene k jasnom cilju. Po svemu sudeći, posebice po događajima u domovinskom ratu i oko njega što su uslijedili nakon posljednjeg popisa pučanstva – 1991. godine, u mnogim se krajevima bivše Jugoslavije, ponajprije i najvećma tamo gdje su obitali Hrvati, javio "višak" srpskog nad ostalim pučanstvom inače etnički složenih prostora (Bačka, Srijem, istočna Slavonija, Banija, dijelovi Posavine, Kordun, Krbava, zapadna Bosna i Pounje, Lika, unutrašnjost sjeverne Dalmacije, srednje Bosne pa i istočne Hercegovine i dr.). Tiha se infiltracija pretvorila, dakle, u otvoreno posezanje, osvajanje i izgon domaćeg pučanstva "nepoželjne narodnosti, kulture, vjere i načina življenja" (izbjeglice i prognanici u domovinskom ratu 1991. i dalje).

INFILTRACIJA SRBA U SJEVERNODALMATINSKE GRADOVE

Neki noviji napisi (Crkvenčić, 1991, Nejašmić, 1991. i drugi) istaknuli su zemljopisno-povijesno značenje, mostnu prometnu ulogu i prostorno različitu depopulaciju zagorskog dijela sjeverne Dalmacije (šibenska i zadarska regija). Iz tih se radova može nazrijeti da je iseljavanje kadšto više pogodilo nesrpsko negoli srpsko pučanstvo (Klanac, 1993), iako se za prošlog političkog sustava naglašavalo upravo suprotno. No, prihvatimo li čak i tumačenje po kojem je stopa iseljavanja (deruralizacija) bila veća kod srpskog nego kod ostalih narodnosti, onda to može biti dokazom njihove veće stope useljavanja u gradska naselja (urbanizacije) u samoj sjevernodalmatinskoj (makro)regiji i izvan nje (Split, Zagreb, Rijeka, Pula, Beograd, Novi Sad, Osijek i drugdje).

Tablica 2

Hrvati, Srbi, Talijani i ostale narodnosti u ukupnom pučanstvu gradova sjeverne Dalmacije 1910. i 1991. godine

	1910.					1991.				
	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali
Benkovac	810	308	422	52	28	3776	749	2780	2	245
Biograd	1137	1087	28	16	6	5315	4488	409	4	414
Drniš	1673	1096	478	90	9	4653	3447	1021	–	185
Knin	1270	675	433	91	71	12331	1660	9867	2	802
Obrovac	461	248	184	18	11	1660	285	1253	–	122
Šibenik	12588	10072	747	810	959	41012	34259	3889	9	2855
Zadar	14056	2717	815	9318	1206	76343	58534	10958	76	6775
Ukupno	31995	16203	3107	10395	2290	145090	103422	30177	93	11398
Bez Zadra	17939	13486	2292	1077	1084	68747	44888	19219	17	4623

Izvor: *Spezialortsrepertorium von Dalmatien*. Volkzahlung vom 31. Dez. 1910. SZK. Wien 1919.
Popis stanovništva 1991. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZH, Zagreb 1992.

Točnost se takve tvrdnje vidi na primjeru sjevernodalmatinskih gradova i gradića. I upravo stoga jer se to inače ne vidi iz spomenutih radova o sjevernoj Dalmaciji kao cjelini, posegnuli smo za odgovarajućim popisnim podacima. I što smo dobili? Dobili smo mnogo veće stope rasta srpskog od stope rasta hrvatskog pučanstva u sjevernodalmatinskim gradovima i gradićima. Takva je razlika vrlo znakovita i dokazuje dugotrajnu (ne)spontanu infiltraciju srpskog pučanstva u središnja naselja i njihove centre moći po stopama privilegirane a ne "ugrožene" populacije, kako se inače običavalo naglašavati.

Preračunaju li se navedene vrijednosti u postotke, slika dvaju stanja i promjena u međupopisnom razdoblju bit će mnogo jasnija i poduprijet će ono što smo već napisali.

Tablica 3

Udjeli Hrvata, Srba, Talijana i ostalih narodnosti u ukupnom pučanstvu sjevernodalmatinskih gradova 1910. i 1991. godine (u postocima)

	1910.					1991.				
	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali
Benkovac	100.0	38.0	52.1	6.4	3.5	100.0	19.8	73.6	0.1	6.5
Biograd	100.0	95.6	2.5	1.4	0.5	100.0	84.4	7.7	0.1	7.8
Drniš	100.0	65.5	28.6	5.4	0.5	100.0	74.1	21.9	0.0	4.0
Knin	100.0	53.1	34.1	7.2	5.6	100.0	13.5	80.0	0.0	6.5
Obrovac	100.0	53.8	39.9	3.9	2.4	100.0	17.2	75.5	0.0	7.3
Šibenik	100.0	80.0	5.9	6.4	7.7	100.0	83.5	9.5	0.0	7.0
Zadar	100.0	19.3	5.8	66.3	8.6	100.0	76.7	14.3	0.1	8.9
Ukupno	100.0	50.6	9.7	32.5	7.2	100.0	71.3	20.8	0.0	7.9
Bez Zadra	100.0	75.2	12.8	6.0	6.0	100.0	65.3	28.0	0.0	6.7

Izvor:

Spezialortsrepertorium von Dalmatien. Volkzahlung vom 31. Dez. 1910. SZK. Wien 1919.

Popis stanovništva 1991. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZH, Zagreb 1992.

Izdvoji li se Zadar, kao izrazita enklava talijanskog, tada vladajućeg i uopće privilegiranog pučanstva u Dalmaciji s početka stoljeća (ali koje se nije naglo, već stoljećima sustavno povećavalo), Hrvati su 1910. godine činili tri četvrtine (75,2%) ukupnog stanovništva tih gradova (od 38,0% u Benkovcu do čak 95,6% u Biogradu). Devet desetljeća kasnije udio Hrvata pao je na 65,3% ukupna pučanstva sjevernodalmatinskih gradova. Srpsko je pučanstvo 1910. godine činilo samo 12,8% svih stanovnika tih gradova i gradića (bez Zadra, a sa Zadrom samo 9,7%). Popisom iz 1991. godine udio je Srba iznosio 28,0% (sa Zadrom 20,8%). Prema tome, udio se srpskog stanovništva u cjelini više nego udvostručio (sa Zadrom i bez njega). Nema, dakle, govora o potiskivanju.

Naprotiv. Promotrimo li gradove pojedinačno, svugdje osim u Drnišu udio Srba je povećan. Povećanje je bilo najveće u Kninu i Obrovcu, gdje je hrvatsko pučanstvo već prije 1991. godine svedeno na vrlo male udjele, i nakon toga do danas je gotovo "očišćeno". A koliko su to glede brojnosti pučanstva bili hrvatski krajevi (inače u povijesno-zemljopisnoj dimenziji kolijevka hrvatske državnosti) sve do jučer (unatoč svojevrsnoj, sad jačoj, sad slabijoj represiji između dvaju svjetskih ratova i nakon drugog svjetskog rata), vidi se iz narodnosna sastava pučanstva sjevernodalmatinskih općina 1991. godine.

Tablica 4

Brojnost i narodnosni sastav pučanstva sjevernodalmatinskih općina 1991. godine

Bivša općina	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali
					u postocima			
Benkovac	33378	13553	18986	839	100	40.6	56.9	2.5
Biograd	17661	16260	679	722	100	92.1	3.8	4.1
Drniš	24169	18732	4974	463	100	77.5	20.6	1.9
Knin	42954	3886	37888	1180	100	9.1	88.2	2.7
Obrovac	11557	3761	7572	224	100	32.5	65.5	2.0
Šibenik	85002	71386	8971	4645	100	84.0	10.6	5.4
Zadar	136572	113170	14112	9290	100	82.9	10.3	6.8
Ukupno	351293	240748	93182	17363	100	68.5	26.5	5.0

Izvor:

Popis stanovništva 1991. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb 1992.

Prema tome, ako su Srbi danas u većini u kninskom (uglavnom), benkovačkom (djelomice) i obrovačkom (pretežno) kraju i kao takvi zaslužuju imati odgovarajući status u Republici Hrvatskoj, zašto svojataju i žele osvojiti i dijelove onih sjevernodalmatinskih krajeva (općina) koji su s izrazitom hrvatskom apsolutnom većinom (zadarski, biogradski i šibenski dio Ravnih kotara te prominsko-miljevački i petropoljski dio bivše općine Drniš)? I zna li naše i europsko općinstvo da su u tridesetak ravnokotarskih sela bivše općine Zadar samo dva sela imala natpolovičnu većinu srpskog pučanstva, a u miljevačkom i prominskom dijelu bivše općine Drniš samo tri od ukupno dvadeset jednog sela?²

Diferencijalna infiltracija Srba u gradove još se bolje vidi iz pokazatelja promjene broja stanovnika po narodnosti u razdoblju 1910-1991.

2

Vidjeti kartu narodnosnog sastava stanovništva sjeverne Dalmacije 1991. Autori: S. Šterc, G. Zelić i D. Šterc, Izdavač: Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1993.

Tablica 5

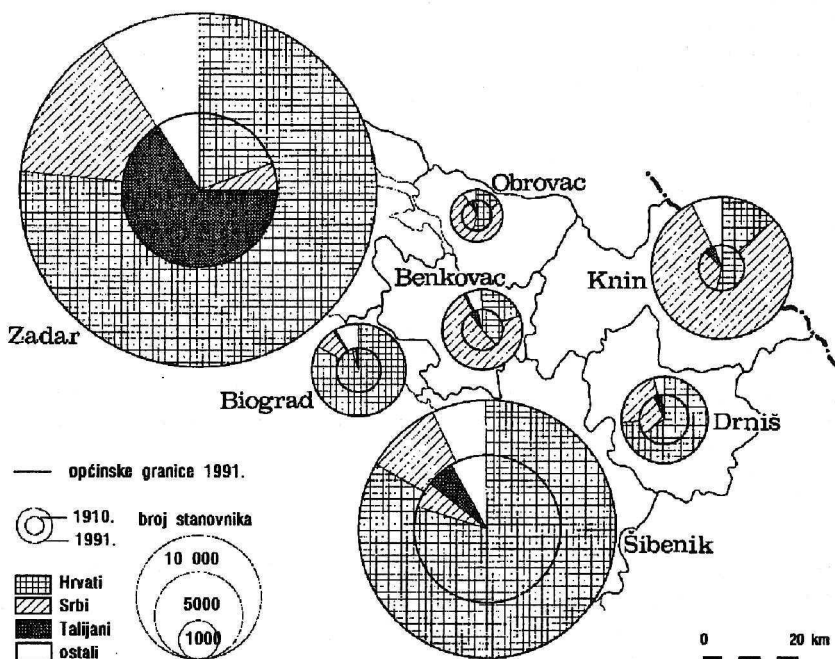
Pokazatelji promjene broja stanovnika sjevernodalmatinskih gradova po narodnosti 1910-1991. godine (1910=100)

	Ukupno	Hrvati	Srbi	Talijani	Ostali	promjena broja Srba prema promjeni broja Hrvata (promjena Hrvata = 100)
Benkovac	466	243	659	4	875	271
Biograd	467	413	1461	25	6900	354
Drniš	278	315	214	–	2056	68
Knin	971	246	2279	2	1130	926
Obrovac	360	115	681	–	1109	592
Šibenik	326	340	521	1	298	153
Zadar	543	2154	1344	1	562	62
Ukupno	453	638	971	1	498	152
Bez Zadra	383	333	839	2	426	252

Izvor: *Spezialortsrepertorium von Dalmatien*. Volkzahlung vom 31. Dez. 1910. SZK. Wien 1919. *Popis stanovništva 1991*. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb 1992.

Slika 1

Narodnosna struktura pučanstva u gradovima sjeverne Dalmacije 1910. i 1991. godine

Bez Zadra, posebnog prostora jakog eksodusa Talijana i onih koji su se takvima deklarirali četrdesetih i pedesetih godina, nakon drugog svjetskog rata, broj Hrvata u tim gradovima porastao je 233% a broj Srba čak 739% (uzme li se promjena broja Hrvata kao 100, Srbi su imali pokazatelj promjene 252!). Glede toga najveća je razlika zabilježena u Kninu (Hrvati 100, Srbi 926%) i Obrovcu (100:592), pa u Biogradu (100:354), Benkovcu (100:271) i Šibeniku (100:153), a u Zadru (100:62) i Drnišu (100:68) bilo je obratno. Ako se sažme, valja kazati da se doista radi o poslijeratnoj (1941-1945) (ne)spontanoj infiltraciji, a u Kninu i Obrovcu o zaista naglom useljavanju i prevladavanju Srba u gradskim naseljima sjeverne Dalmacije, inače kolijevke srednjovjekovne države Hrvata i njihove državnosti.

Uzme li se i Zadar u navedeni račun, razlike ostaju i na štetu su hrvatskog pučanstva: broj Hrvata je porastao 538%, a broj Srba 871% (uzme li se promjena broja Hrvata kao 100, Srbi su imali pokazatelj promjene 152). Ovakva razlika pokazatelja promjene broja Hrvata i Srba u tim gradovima pridonosi razjašnjavanju svih nejasnoća oko "ugroženosti" i "potiskivanja" srpskog pučanstva u tim dijelovima Hrvatske te potire tvrdnju o većem ruralnom eksodusu Srba iz sjeverne i drugih dijelova Dalmacije.

Promotrimo sada promjenu broja gradskih stanovnika po narodnosti 1910-1991. primjenom omjera. Razlike su još uočljivije.

Tablica 6

Hrvati, Srbi i ostali u ukupnom stanovništvu gradića i gradova sjeverne Dalmacije 1910. i 1991. godine

Naselja	Omjer udjela pojedine narodnosti 1991:1910				Omjer promjene broja Hrvata i Srba
	Ukupno	Hrvati	Srbi	Ostali	
Benkovac	4.66	2.43	6.59	3.09	0.37
Biograd	4.67	4.13	14.61	19.00	0.28
Drniš	2.78	3.15	2.14	1.87	1.47
Knin	9.71	2.46	22.79	4.96	0.11
Obrovac	3.60	1.15	6.81	4.21	0.17
Šibenik	3.26	3.40	5.21	1.62	0.65
Zadar	5.43	21.54	13.44	0.65	1.60
Ukupno	4.53	6.38	9.71	0.91	0.66

Izvor: *Spezialortsrepertorium von Dalmatien*. Volkzahlung vom 31. Dez. 1910. SZK. Wien 1919. *Popis stanovništva 1991*. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb 1992.

Pučanstvo je gradova sjeverne Dalmacije u razdoblju 1910-1991. više nego učetvorostručeno (4,53). Razmjerno najveći porast imalo je stanovništvo Knina (9,71), a najmanji Drniša. Ova je usporedba vrlo znakovita unatoč prometno-geografskim prednostima Knina, na što se nadovezala i ona vojno-strategijska. Jer, valja imati na umu da je hrvatsko pučanstvo Knina imalo

porast od samo 146%, a srpsko čak 2179%! (1910-1991). Gledano u cjelini po narodnosti, Hrvati imaju gotovo dva puta manji porast (6,38) od Srba (9,71), s međusobnim omjerom 0,66. Eto, i na ovakav se način vrlo jasno vide znakovitosti po kojima su Hrvati bivali potiskivani u vlastitoj djedovini, očevini i domovini, da bi većina njih bila naprosto protjerana sa svojih ognjišta i iz svojih domova tijekom srpske agresije 1991-1992. To traje do danas. Primjerice, u Šibeniku je između 1945. i 1990. godine obično Srbin bio predsjednik općine i kotara te istodobno i glavni upravitelj najvećeg industrijskog kombinata. Prisjetimo se: Srbi su činili u pučanstvu Šibenika 5,9% (1910) i 9,5% (1991), a u šibenskoj općini 9,5% (1910) i 10,6% (1991) te u šibenskoj regiji (tadašnjem kotaru, koji je pokrivaio općine Drniš, Knin i Šibenik) 35,8% (1910) i 33,4% (1991). Sličnih bi se podataka moglo navoditi još mnogo. No, *sapienti sat*.

A kako je ruralni eksodus pogađao hrvatsko i srpsko pučanstvo izvangradskih naselja sjeverne Dalmacije? Promotrimo i to.

Tablica 7

Pučanstvo seoskih područja sjeverne Dalmacije 1910. i 1991. godine (ukupno i Srbi)

Bivša općina	1910.		1991.		Promjena 1910=100	
	Ukupno	Srbi	Ukupno	Srbi	Ukupno	Srbi
Benkovac	20443	10784	29602	16206	1.45	1.50
Biograd	7456	93	12346	270	1.66	2.90
Drniš	28069	6874	19516	3953	0.70	0.58
Knin	34548	31683	30623	28021	0.89	0.88
Obrovac	12533	7998	9897	6319	0.79	0.79
Šibenik	43481	4525	43990	5082	1.01	1.12
Zadar	50485	1980	60229	3154	1.19	1.59
Ukupno	197015	63937	206203	63005	1.05	0.99

Izvor: *Spezialortssrepertorium von Dalmatien*. Volkzahlung vom 31. Dez. 1910. SZK. Wien 1919. *Popis stanovništva 1991*. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb 1992.

Seoska su naselja bila i sada jesu gotovo isključivo hrvatska, srpska i mješovita. Nije bilo drugih narodnosti osim hrvatske i srpske (zadarski su Arbanasi bili (pri)gradsko pučanstvo, a u seoskim je naseljima bio samo poneki "Jugoslaven" kao svojevrsni pokazatelj miješanih obitelji i kolebljive nacionalne opredijeljenosti). Stoga je sasvim dovoljno promotriti samo ukupno i srpsko stanovništvo (razliku čine Hrvati) da bi se moglo ocijeniti trend kretanja jednih i drugih u izvangradskim prostorima. I što se vidi? Napuštanje sela (deruralizacija) i poljoprivrede (deagrarizacija), a doseljavanje u gradove (urbanizacija) i rad izvan baštinjene ratarsko-stočarske djelatnosti (industrializacija i tercijarizacija) opći je proces koji je podjednako pogađao svekoliko stanovništvo tih sela, posebice onih siromašnijih. Ipak, srpsko je strujanje bilo očito jače usmjereno na neke gradske prostore koji su im obećavali promociju. To će se sasvim

sigurno potvrditi kada budu objelodanjeni podaci popisa pučanstva 1991. godine po narodnosti i selidbi (vrijeme i podrijetlo doseljenih u gradska naselja). No, zasad se moramo zadovoljiti samo ovom tvrdnjom koja je izvedena iz pregleda o kretanju gradskog stanovništva prema narodnosti 1910-1991.

ZAKLJUČAK

Stopa urbanizacije srpskog stanovništva veća je od stope urbanizacije ukupnog stanovništva, pa prema tome i od stope rasta urbanizacije hrvatskog stanovništva seoskih naselja sjeverne Dalmacije. Znači, razmjerno manji porast srpskog stanovništva u nekim dijelovima seoskih područja sjeverne Dalmacije (kadšto i znatniji pad, npr. u rurusu drniškog kraja) posljedica je njegove jače urbanizacije, a ne navodnog izumiranja ili općenito sporijeg rasta pučanstva (kako neki vole isticati). Jer, jače deruralizira i deagrarizira onaj tko ima – u inače podjednakim uvjetima života na selu – barem i prešutnu podršku nekakve i nečije strategije o promjeni odnosa snaga. Srpsko je pučanstvo to imalo, ne samo u trokutu Knin-Šibenik-Zadar nego i daleko izvan njega, u Dalmaciji i drugdje u Hrvatskoj.

LITERATURA

Crkvenčić, I. (1991): Sjeverna Dalmacija – "hrvatski most" (kninsko-drniški kraj). *Političko-geografska i demografska pitanja Republike Hrvatske*. Savez geografskih društava Hrvatske, posebna izdanja, sv. 8, Zagreb, str. 187-216.

Friganović, M. (1961): *Polja gornje Krke*. Geografski institut Sveučilišta, sv. 3, Zagreb, str. 12.

Cvijijć, J. (1922): *Balkansko poluostrvo i južnoslavenske zemlje*. Knjiga II, SANU, Beograd, str. 94.

Nejašmić, I. (1992): Neke populacijsko-geografske značajke sjevernodalmatinske unutrašnjosti (općine Benkovac, Drniš, Obrovac i Knin). *Sociologija sela*, br. 115, IDIS, Zagreb.

Klanac, L. (1993): *Demografske promjene obrovačkog kraja 1857-1991*. Vlastita naklada, Zagreb.

Popis stanovništva 1991. Narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima. Dokumentacija 881. RZS, Zagreb, 1992.

Spezialortsrepertorium von Dalmatien. Bearbeitet auf der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Herausgegeben von der Statistischen Zentralkommission, XII. Dalmatien, Wien 1919.

Šterc, S., Zelić, G. i Šterc, D. (1993): *Narodnosna karta Sjeverne Dalmacije 1991*. Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

CROATS, SERBS AND ITALIANS IN NORTHERN-DALMATIAN TOWNS 1910-1991

Mladen Ante Friganović

Faculty of Science, Zagreb

Franka Vojnović

Institute for Applied Social Research, Zagreb

The article discusses the participation and changes in the number of inhabitants of Northern-Dalmatian towns according to nationality. The issue is analyzed within the framework of Dalmatia (South Croatia) and the general process of growth of urban population regarding its main ethnic components in Northern Dalmatia (Benkovac, Biograd, Drniš, Knin, Obrovac, Šibenik and Zadar).

KROATEN, SERBEN UND ITALIANER IN DEN STÄDTEN NORDDALMATIENS IM ZEITRAUM ZWISCHEN 1910 UND 1991

Mladen Ante Friganović

Naturwissenschaftlich-mathematische Fakultät, Zagreb

Franka Vojnović

Institut für die angewandten Gesellschaftsforschungen, Zagreb

Es wird über die Anteile und Änderungen der Bevölkerungszahl nach der Volkszugehörigkeit Norddalmatiens und seiner Städte diskutiert. Das Problem wird von Dalmatien (Südkroatien) und vom allgemeinen Trend zur Vergrößerung der Stadtbevölkerung mit ihren ethnischen Hauptkomponenten in Norddalmatien (Benkovac, Biograd, Drniš, Knin, Obrovac, Šibenik und Zadar) umrahmt.